

Sancar Sonmez

ΟΙ ΓΛΩΣΣΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

A) ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΓΛΩΣΣΩΝ

♦ Σήμερα οι γλώσσες και οι διάλεκτοι που ομιλούνται σ' όλη την οικουμένη, από **μορφολογική** άποψη, σύμφωνα με μια ευρύτατα διαδεδομένη άποψη, κατατάσσονται σε τέσσερες βασικές ομάδες:

- 1- Συγκολλητικές γλώσσες
- 2- Απομονωτικές γλώσσες
- 3- Πολυσυνθετικές γλώσσες
- 4- Κλιτές γλώσσες

1- Συγκολλητικές γλώσσες

♦ Έχουν εξαρτημένες μορφές που συγκολλούνται για να σχηματίσουν λέξεις. Όταν γίνεται συγκόλληση η ρίζα των λέξεων δεν αλλάζει. Τα μορφήματα συνήθως μπαίνουν στο τέλος των λέξεων.

Συγκολλητική γλώσσα είναι μια γλώσσα που χρησιμοποιεί εκτεταμένα την συγκόλληση: οι περισσότερες λέξεις σχηματίζονται ενώνοντας μορφήματα από κοινού. Ο όρος αυτός έχει εισαχθεί από τον Βίλχελμ φον Χούμπολτ, το 1836, για να ταξινομήσει τις γλώσσες από μορφολογική άποψη.¹ Προήλθε από το Λατινικό ρήμα *agglutinare*, που σημαίνει "κολλάω μαζί." Η συγκολλητική γλώσσα είναι μια μορφή συνθετικής γλώσσας, όπου κάθε πρόσφυμα αναπαριστά τυπικά μια μονάδα νοήματος (όπως για παράδειγμα η "έλλειψη," ο "παρελθόν χρόνος," ο "πληθυντικός αριθμός," κλπ.), και περιορισμένα μορφήματα εκφράζονται με προσφύματα (*affixes*) (και όχι με εσωτερική αλλαγή στην ρίζα της λέξης, ή αλλαγές στην έμφαση ή τον τόνο). Επιπροσθέτως, και είναι αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία, σε μια συγκολλητική γλώσσα τα προσφύματα δεν συγχωνεύονται με άλλα, και δεν αλλάζουν μορφή εξαρτώμενα από άλλα. Οι συνθετικές γλώσσες που δεν είναι συγκολλητικές αποκαλούνται συγχωνευτικές γλώσσες. Αυτές, μερικές φορές, συνδυάζουν προσφύματα με την "χώνευσή" τους μαζί, συχνά αλλάζοντας τα δραστικά κατά την διαδικασία, και ενώνοντας πολλά νοήματα σε ένα πρόσφυμα (για παράδειγμα, στην Ισπανική η λέξη **comí** [εγώ έφαγα], το επίθημα **-í** μεταφέρει τα νοήματα της οριστικής πτώσης, της ενεργητικής φωνής, του παρελθόντος χρόνου, του πρώτου προσώπου ενικού του υποκειμένου και του συντελεσμένου της ενέργειας. Ο όρος συγκολλητική μερικές φορές χρησιμοποιείται ως συνώνυμο για τη συνθετική γλώσσα, αν και τεχνικά δεν είναι. Όταν χρησιμοποιείται με αυτόν τον τρόπο, η λέξη οριοθετεί τις συγχωνευτικές γλώσσες ή πτωτικές γλώσσες εν γένει. Η διάκριση μεταξύ μιας συγκολλητικής και μιας συγχωνευτικής γλώσσας δεν είναι πολλές φορές σαφής. Επιπλέον, κάποιος θα μπορούσε να τις σκεφτεί ως τα δύο άκρα ενός συνεχούς, με τις διάφορες γλώσσες να κατευθύνονται πότε προς το ένα άκρο και πότε

¹ *The Ethnographer's Magic and Other Essays in the History of Anthropology*. University of Wisconsin Press, USA. 1995. σελ. 84.

προς το άλλο. Στην πραγματικότητα, μια συνθετική γλώσσα μπορεί να παρουσιάζει συγκολλητικά χαρακτηριστικά στο διευρυμένο λεξιλόγιό της αλλά όχι στο σύστημα των πτώσεων: για παράδειγμα αναφέρουμε την Γερμανική και την Ολλανδική. Οι συγκολλητικές γλώσσες τείνουν να έχουν έναν υψηλό βαθμό από προσφύματα/μορφήματα ανά λέξη, και να είναι πολύ ομαλές. Για παράδειγμα, η Ιαπωνική έχει μόνο δύο ανώμαλα ρήματα (και όχι πολύ ανώμαλα), Λουγκάντα έχει μόνο ένα (ή δύο, στον βαθμό που εξαρτάται από το πώς ορίζουμε το 'ανώμαλο'), η Τουρκική έχει μόνο ένα και στην Κέτσουα όλα τα ρήματα είναι ομαλά. Η Γεωργιανή είναι μια εξαίρεση. Όχι μόνο είναι υπέρ το δέον συγκολλητική (μπορεί να υπάρχουν ταυτόχρονα μέχρι 8 μορφήματα ανά λέξη), αλλά υπάρχει επίσης ένας σημαντικός αριθμός ανώμαλων ρημάτων, που διαφέρουν ως προς τον βαθμό μη ομαλότητάς τους.²

- Τούρκική, Ουγγρική, Σουαχίλι, Ιαπωνική...

2- Απομονωτικές γλώσσες

♦ Δεν έχουν εξαρτημένες μορφές, δηλαδή κάθε λέξη αποτελείται από μια συλλαβή. Δεν απαντούν στο λόγο παρά μόνο ως τμήματα των λέξεων. Οι λέξεις δεν κλίνονται πάντα βρίσκονται σε μορφή «θέμα/ρίζα». Στον προφορικό λόγο, για να διακρίνονται λέξεις που μοιάζουν μεταξύ τους, χρησιμοποιείται ένα πλούσιο σύστημα τονισμού.

- Κινεζική, οι γλώσσες του Θιβέτ...

3- Πολυσυνθετικές γλώσσες

♦ Ολόκληρες προτάσεις αποτελούνται από μια λέξη. Ακόμη και το αντικείμενο ενσωματώνεται μέσα στη λέξη.

- Γλώσσες των Εσκιμώων...

4- Κλιτές γλώσσες

♦ Χαρακτηρίζονται από μεγάλη χρήση γλωσσικών μορφημάτων που εκφράζουν ταυτοχρόνως πολλές μορφοσυντακτικές κατηγορίες. Όταν οι λέξεις κλίνονται ο χαρακτήρας του θέματος μπορεί να μεταβάλλεται, όπως κατά την κλίση των ρημάτων ανάλογα με το χρόνο ή την έγκλιση. Τα μορφήματα μπορούν να μπουν στην αρχή, μέση ή στο τέλος των λέξεων.

- Λατινογενείς γλώσσες, (Ισπανικά, Ιταλικά κλπ.), Αραβική, Ελληνική, Περσική...

B) ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΓΛΩΣΣΩΝ ΑΠΟ ΑΠΟΨΗ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ/ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

♦ Είναι γενικά γνωστό ότι υπάρχουν διάφοροι βαθμοί ομοιότητας ανάμεσα σε διαφορετικές γλώσσες. Οι ομοιότητες μεταξύ των γλωσσών είναι δύο ειδών: ομοιότητες στο 'λεξιλόγιο' και ομοιότητες στη 'γραμματική δομή'. Με αυτόν τον διαχωρισμό όταν συγκρίνουμε τα αγγλικά, γερμανικά, ρωσικά και τα τουρκικά μεταξύ τους, θα παρατηρήσουμε ότι τα αγγλικά και τα γερμανικά μοιάζουν περισσότερο στη γραμματική τους δομή από ό, τι τα αγγλικά με τα ρωσικά και ακόμα περισσότερο από ό, τι τα αγγλικά με τα τουρκικά. Συνεπώς,

² Masayoshi Shibatani, Theodora Bynon, *Approaches to Language Typology*, Oxford University Press, 1999.

διαπιστώνουμε ότι τα αγγλικά έχουν στενή συγγένεια με τα γερμανικά, λιγότερη στενή συγγένεια με τα ρωσικά και καμία συγγένεια με τα τουρκικά. Εδώ όμως με τον όρο «συγγένεια» εννοείται κάποια 'ιστορική' ή 'γενετική' συγγένεια. Δηλαδή, αν πούμε ότι δύο γλώσσες έχουν συγγένεια, αυτό σημαίνει ότι έχουν εξελιχθεί από κάποια προγενέστερη μορφή μίας και μόνης γλώσσας.³

♦ Για να θεωρηθούν συγγενείς οι γλώσσες χρειάζονται τουλάχιστον οι παρακάτω ομοιότητες⁴:

1- Η συγγένεια σε όλες τις γλώσσες φανερώνεται με τα ονόματα των αριθμών. Ιδιαίτερα οι αριθμοί μεταξύ 2-5 είναι κοινοί σε συγγενείς γλώσσες.

2- Οι προσωπικές αντωνυμίες όπως 'εγώ, εσύ κλπ'.

3- Τα ουσιαστικά που δηλώνουν την συγγένεια όπως 'μητέρα, αδελφός, θεός'.

4- Τα ουσιαστικά που φανερώνουν τα μέρη του σώματος όπως 'κεφάλι, πόδι, καρδιά'

Αυτές οι ομοιότητες αν αποδειχτούν ότι δεν είναι τυχαίες ή αν δεν είναι γλωσσικά δάνεια τότε μπορούμε να μιλάμε για γλωσσική συγγένεια:

Ελληνική	Αγγλική	Περσική	Τουρκική	Κινεζική
1 έν	an	yak	bir	yi
2 δύο	twa	do	iki	er
3 τρεις	thrie	se	üç	san
4 τέττερα	feowre	cahar	dört	si
5 πέντε	fif	panj	beş	wu
6 έξ	siex	shesh	altı	liu
7 επτά	seofon	haft	yedi	qi
8 οκτώ	eahta	hasht	sekiz	ba
9 εννέα	nigon	noh	dokuz	jiu
10 δέκα	tien	dah	on	shi
μήτηρ	mother	μόδερ	ana	mūçīn
θυγατέρα	daughter	ντουχτέρ	kız	nǔ'ér
θεός	god	χοντ	tanrı	shén
πους	fot	πια	ayak	jiăoyāzi

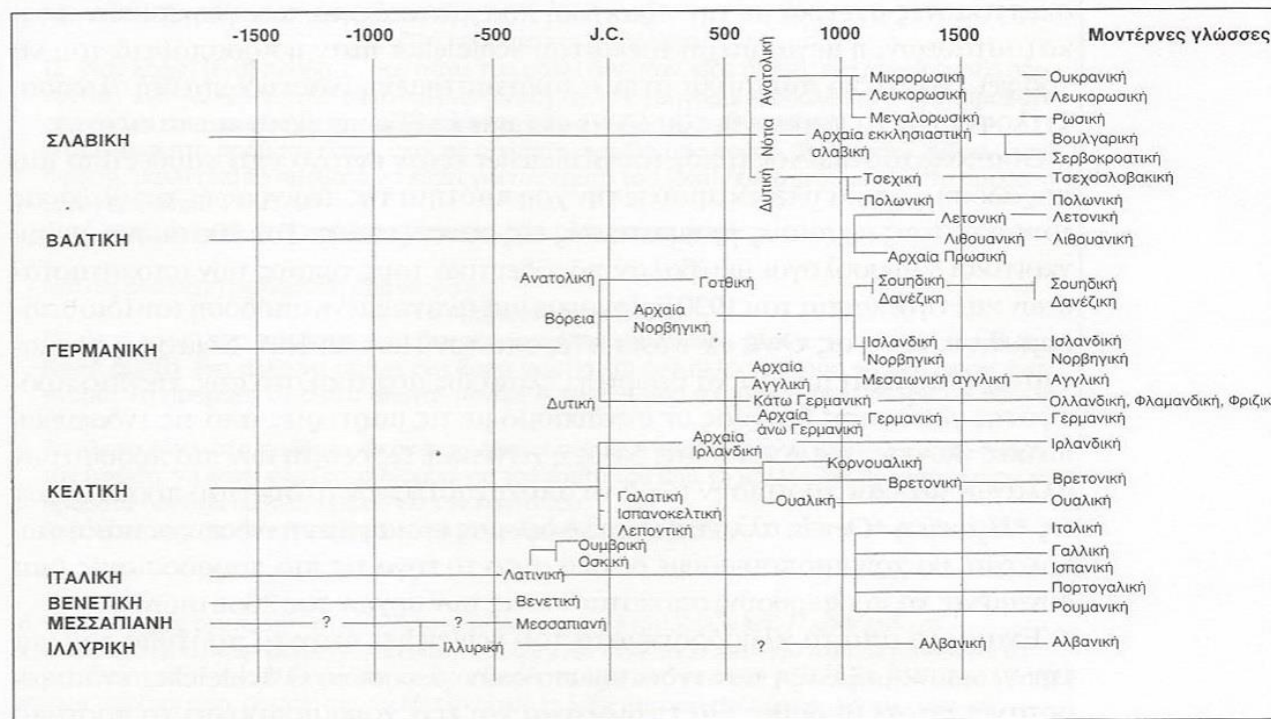
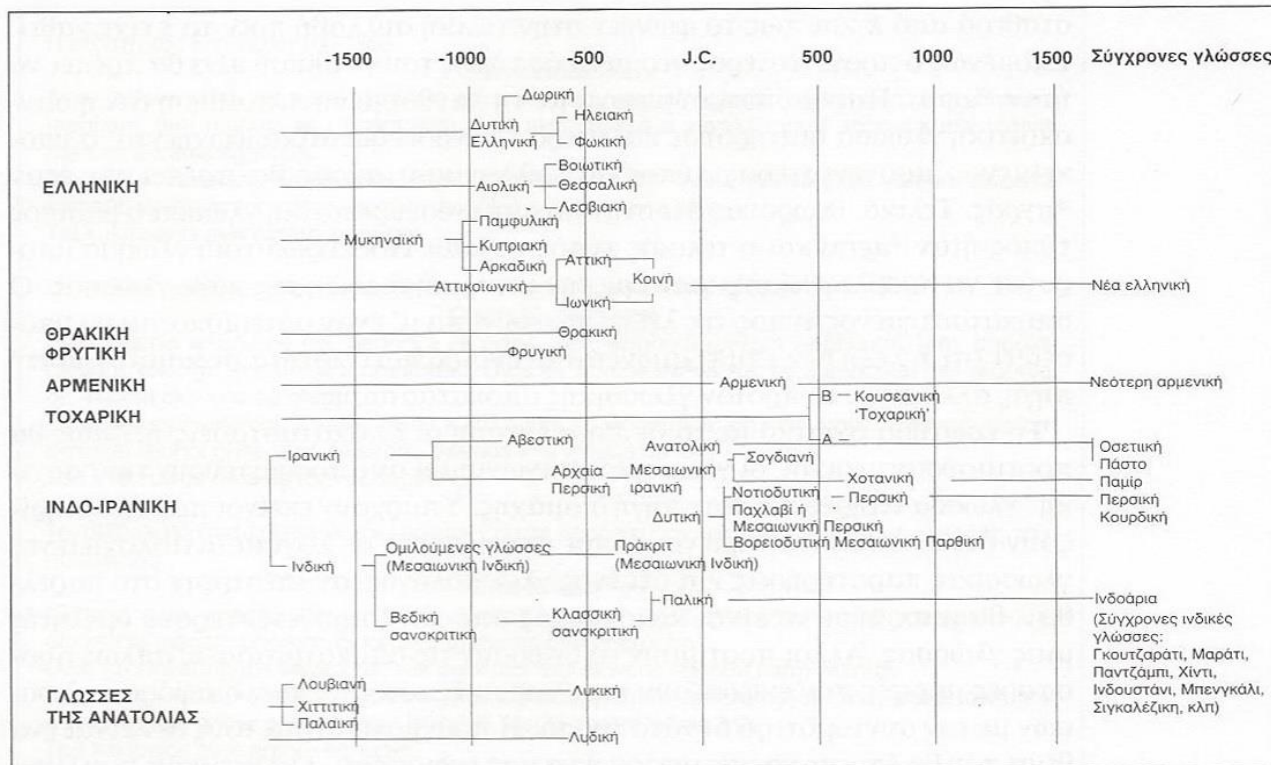
³ Lyons John, *Εισαγωγή στην Θεωρητική Γλωσσολογία*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001. σελ. 47-48.

⁴ Bozkurt Fuat, *Türklerin Dili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002. σελ. 50.

♦ Από άποψη συγγένειας οι γλώσσες διαιρούνται σε πέντε βασικές ομάδες:

1- **Ινδοευρωπαϊκή οικογένεια** (όπως γερμανικές, ινδο-ιρανικές, λατινογενείς, σλαβικές, αρμενική, ελληνική κλπ.)

Οι κύριες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες:⁵

⁵ J. P. Mallory, *Οι Ινδοευρωπαίοι*, Αθήνα, 1999. σελ. 21

2- Σημιτική-Χαμιτική οικογένεια (όπως αραβική, εβραϊκή, αιθιοπική κλπ.)

3- Σινο-θιβετιανή οικογένεια (όπως κινεζική, βιρμανική, η θιβετική κλπ.)

4- Ουραλική οικογένεια⁶ (βλ. παρακάτω πίνακα)

5- Αλταϊκή οικογένεια (βλ. παρακάτω πίνακα)

ΑΛΤΑΪΚΕΣ
- Μογγολικές
- Τουνγκουζικές
- Τουρκικές
- <u>τουρκική</u>
- <u>αζερική</u>
- <u>ουζμπεκική</u>
- <u>καζακική</u>
- <u>τουρκμενική</u>
- <u>κιργιζική</u>
- <u>ταταρική</u>
- Γιαπωνέζικη*
- Κορεατική*

ΟΥΡΑΛΙΚΕΣ
- Ουγγρική
- Φιλανδική
- Εσθονική

* Δεν το αποδέχονται όλοι οι ερευνητές.⁷

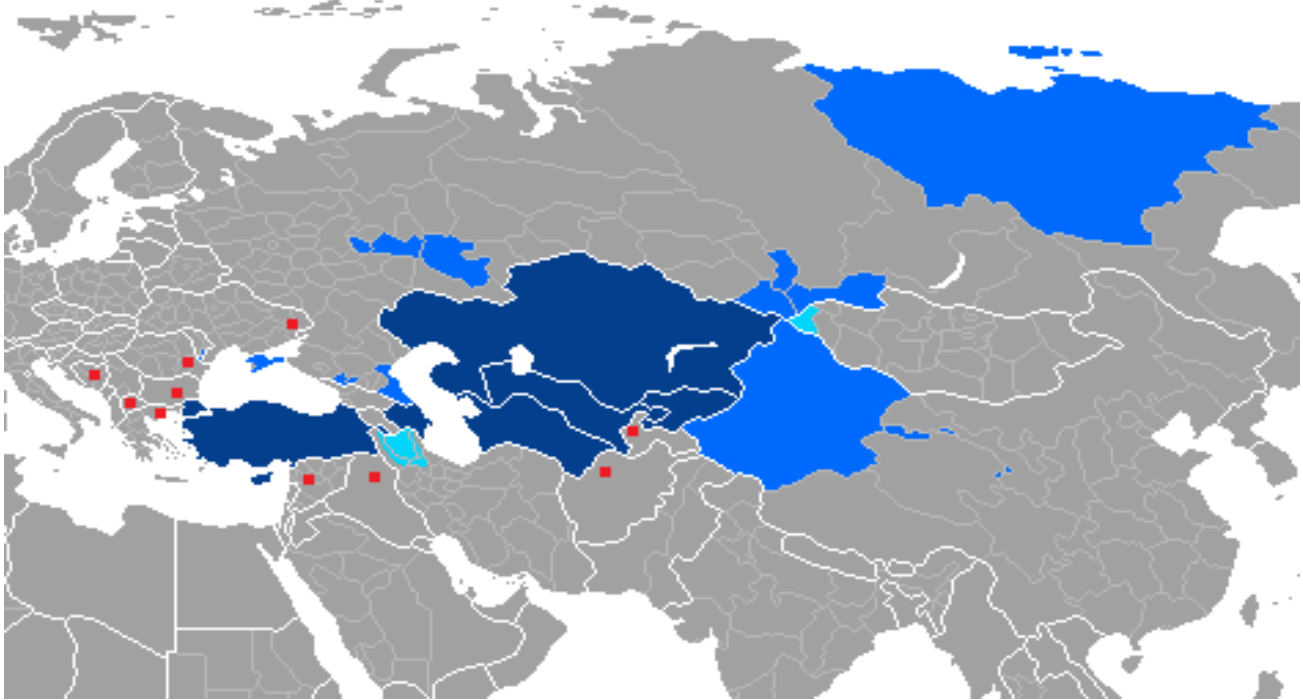
Η μακροαλταϊκή γλωσσική οικογένεια (Πηγή Χαρτή: Wikipedia)

⁶ Οι τυπολογικές ομοιότητες των αλταϊκών με τις ουραλικές γλώσσες είχαν οδηγήσει τους επιστήμονες στη διατύπωση της ουραλοαλταϊκής θεωρίας, σύμφωνα με την οποία ουραλικές και αλταϊκές γλώσσες ανήκαν στην ίδια γλωσσική οικογένεια, την ουραλοαλταϊκή. Η θεωρία αυτή υποστηριζόταν κατά τον 19ο αι., στη συνέχεια όμως και ήδη από τις αρχές του 20ου αι. εγκαταλείφθηκε από τους περισσότερους ελλείψει ισχυρότερων ενδείξεων πέρα από τις τυπολογικές ομοιότητες και οι τελευταίες αποδόθηκαν στην ύπαρξη γλωσσικού δεσμού (ομοιοτήτων που προέρχονται από γειτνίαση και όχι από κοινή καταγωγή) μεταξύ των δύο οικογενειών. Παρ' όλα αυτά ο όρος «ουραλοαλταϊκή οικογένεια» παρέμεινε.

⁷ Για το θέμα αυτό βλ. σχετικό άρθρο: Robbeets, Martine Irma: *Is Japanese related to Korean, Tungusic, Mongolic and Turkic?* Wiesbaden: Harrassowitz. *Turcologica*; 64, 2005. 975 pp.

Γεωγραφική κατανομή των τουρκικών (Turcic) γλωσσών (Πηγή Χαρτή: Wikipedia)

Γ) ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΩΣ ΜΙΑ ΑΛΤΑΪΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

♦ Από άποψη φωνηέντων είναι πλούσια (8 φωνήεντα, 21 σύμφωνα):

Τα φωνήεντα : **a, e, i, ı, o, ö, u, ü**

Τα σύμφωνα : **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z**

♦ Φωνηεντική αρμονία. Σε μια λέξη υπάρχει ένας συγκεκριμένος τύπος φωνηέντων και τα επιθήματα αλλάζουν για να προσαρμοστούν στο φωνήεν της ρίζας της λέξης:

en (σπίτι) → **evler** (σπίτια) iş (δουλειά) → **işler** (δουλειές)

araba (αμάξι) → **arabalar** (αμάξια) yol (δρόμος) → **yollar** (δρόμοι)

♦ Δεν υπάρχουν άρθρα. Το αριθμητικό «bir (ένας/μια/ένα)» χρησιμοποιείται και σαν αόριστο άρθρο.

♦ Δεν υπάρχει γένος, ούτε αντωνυμίες για αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο:

Alman (γερμανός /ήδα) arkadaş (φίλος /η) kardeş (αδελφός /ή) kedi (γάτος /α)

o (αυτός /ή /ό) onlar (αυτοί /ές /ά) kim (ποιος /α) kimler (ποιοι /ες)

♦ Οι τουρκικές λέξεις δεν αρχίζουν ποτέ με δυο σύμφωνα και επίσης δεν βρίσκονται δυο συνεχόμενα φωνήεντα σε μια λέξη. Χρησιμοποιούνται όμως τέτοιες λέξεις οι οποίες είναι δανεικές:

tren (τρένο) **stil** (στιλ) **psikoloji** (ψυχολογία) **kral** (βασιλιάς)

saat (ώρα) **hain** (προδότης) **koreografi** (χορογραφία) **sual** (ερώτηση)

♦ Τα γραμματικά φαινόμενα βασίζονται στην συγκόλληση επιθημάτων. Ο συγκολλητικός χαρακτήρας της γλώσσας μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλες κατασκευές λέξεων (συνήθως ουσιαστικά και ρήματα). Παρόλα αυτά στην πράξη σπάνια χρησιμοποιούνται πάνω από τέσσερα επιθήματα. Το κάθε μόρφημα έχει συγκεκριμένη γραμματική λειτουργία και σημασία:

ev	: το σπίτι
evler	: τα σπίτια
evlerimiz	: τα σπίτια μας
evlerimizde	: στα σπίτια μας
evlerimizdeyiz	: είμαστε στα σπίτια μας
gel	: έλα
gelebilir	: μπορεί να έρθει
gelemeyebilir	: μπορεί να μην έρθει
gelemeyebilir	: μπορεί να μην μπορέσει να έρθει

♦ Δεν υφίστανται αναφορικές προτάσεις όπως στην Ελληνική, αντ' αυτών χρησιμοποιούνται μετοχικές και γερονδιακές δομές:

konuş	: μίλα
konuşma	: μη μιλάς
konuşmayan	: αυτός που δεν μιλάει (ο μη ομιλών)
konuşmayanlar	: αυτοί που δεν μιλάνε (οι μη ομιλούντες)
konuşmayanlardan	: από αυτός που δεν μιλάνε (από τους μη ομιλούντες)
konuşmayanlardanım	: είμαι από αυτούς που δεν μιλάνε (είμαι από τους μη ομιλούντες)

♦ Τα επίθετα δεν κλίνονται και δεν προσαρμόζονται με το ουσιαστικό που προσδιορίζουν, επίσης τα ουσιαστικά που προσδιορίζονται από αριθμούς είναι στον ενικό:

güzel çanta (ωραία τσάντα) **güzel çantalar** (ωραίες τσάντες)
güzel çantanın (της ωραίας τσάντας) **güzel çantaların** (των ωραίων τσαντών)

dört çocuk (τέσσερα παιδιά → τέσσερα παιδί)
dört çocuğun (των τεσσάρων παιδιών → του τέσσερα παιδιού)

♦ Το ρήμα τίθεται στο τέλος της πρότασης. Η σειρά των όρων της πρότασης είναι υποκείμενο-αντικείμενο-ρήμα (Υ-Α-Ρ). Αλλά ειδικά στον προφορικό λόγο τα μέρη του λόγου είναι μεταβλητά.